

**UCHWAŁA NR III/16/14
RADY MIASTA BIAŁYSTOK**

z dnia 15 grudnia 2014 r.

w sprawie przyjęcia 3-letniego Programu Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2015-2017.

Na podstawie art. 12 pkt 11 i art. 92 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2013 r. poz. 595, poz. 645, z 2014 r. poz. 379 i 1072), art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594, poz. 645, poz. 1318, z 2014 r. poz. 379 i 1072) w związku z art. 176 pkt 1 i art. 179 ust. 2 i art. 180 pkt 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2013 r. poz. 135, poz. 154, poz. 866, poz. 1650, z 2014 r. poz. 619 i 1188) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się 3-letni Miejski Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej dla Miasta Białegostoku na lata 2015-2017 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Białystok.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY RADY

Mariusz Krzysztof Gromko

MIEJSKI PROGRAM WSPIERANIA RODZINY I ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ DLA MIASTA BIAŁEGOSTOKU NA LATA 2015-2017.

1. Wstęp.

Człowiek uczestniczy w życiu społecznym, w grupach małych i dużych, lecz podstawowym miejscem jego aktywności jest rodzina. Rodzina jest miejscem, w którym poznajemy najważniejsze wartości, uczymy się rozumienia norm i zasad postępowania, a tym samym wypełniania podstawowych funkcji społecznych. To w rodzinie kształtują się określone wzorce zachowania i poglądy na świat. Dla dzieci, jako członków rodziny, szkoła to środowisko rówieśnicze, wtórne, wzmacniające lub modyfikujące postawy wykształcone w pierwotnym, rodzinnym środowisku. Wspólnota rodzinna jest zatem dla jednostki grupą podstawową, której poszczególni członkowie pozostają ze sobą w bliskim kontakcie. Wspólnota ta zaspokaja wszelkie potrzeby biologiczne, psychiczne, duchowe i materialne swoich członków dając im poczucie bezpieczeństwa i zapewniając równowagę psychiczną. Rodzina to grupa współzależnych od siebie członków, których łączy poczucie historii, więzi emocjonalnych oraz strategii działań zmierzających do zaspokajania potrzeb całej rodziny.

Stosownie do treści art.176 pkt 1 oraz art.180 pkt 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2013 r. poz. 135 z późn. zm.), do zadań własnych gminy i powiatu należy opracowanie i realizacja 3-letnich programów dotyczących wspierania rodziny i rozwoju pieczy zastępczej.

Miejski Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej przewidziany do realizacji na lata 2015 – 2017 jest odpowiedzią na potrzebę wsparcia rodzin borykających się z problemami opiekuńczo-wychowawczymi. Jego podstawowym celem jest stworzenie spójnego systemu środowiskowej pracy opiekuńczo-wychowawczej, dzięki któremu zwiększą się szanse dzieci na utrzymanie więzi z rodziną biologiczną. Zważywszy na tę potrzebę, w Programie uwzględnia się podjęcie działań: profilaktycznych, wspomagających i wspierających skierowanych na rodzinę biologiczną. Program promuje i wspiera działania mające na celu stworzenie jak największej liczby wykwalifikowanych rodzin zastępczych, prawidłowy proces wychowawczy dziecka oraz proces usamodzielnienia. Ważnym aspektem jest poprawa jakości usług świadczonych przez instytucjonalną pieczę zastępczą poprzez osiągnięcie obowiązujących standardów w zakresie liczby i wieku dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Opracowując Program uwzględniono istniejącą sprawozdawczość oraz zmianę przepisów w zakresie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

2. Diagnoza sytuacji rodziny w Polsce.

W Polsce istnieje 6,1 mln rodzin, w których wychowuje się 10,8 mln dzieci do lat 24. Dzisiejszy model polskiej rodziny odbiega od tradycyjnego wzorca sprzed kilkunastu lat. Przemiana ustrojowa i wprowadzenie gospodarki wolnorynkowej istotnie wpłynęły na sposób myślenia o roli rodziny w społeczeństwie. Zmienił się także jej charakter i oczekiwania w stosunku do poszczególnych członków tej najmniejszej komórki społecznej. Współczesny obraz polskiej rodziny nie odbiega znacznie od wzorców zachodnioeuropejskich. Tradycyjny dom, w którym zamieszkiwało kilka pokoleń jednocześnie, należy już do rzadkości. Rodzina to grupa złożona z osób połączonych ze sobą więzami małżeństwa, rodzicielstwa, pokrewieństwa czy adopcji. W Polsce w ostatnich latach przeważa model 2 + 2, czyli rodzice plus dwoje dzieci. Równie popularne jest posiadanie tylko jednego dziecka, a nawet nie posiadanie ich wcale. Wielodzietność to coraz rzadszy model rodziny. Panuje powszechne przekonanie, że odpowiednie wychowanie dzieci jest zajęciem bardzo absorbującym i dlatego należy się ograniczyć do małej ilości potomstwa, któremu za to zapewni się jak najlepszy start życiowy. Model polskiej rodziny w ostatnich latach uległ poważnej przemianie i to bynajmniej nie na korzyść jej członków. Dom rodzinny przestał być opoką, miejscem gdzie gromadziły się pokolenia i zawsze był ktoś obecny. Członkowie rodziny powoli odsuwają się od siebie, zamykają w swoim świecie, pielęgnują swoje zainteresowania, nie dzieląc ich z pozostałymi członkami. Często zajęci pogonią za pieniędzmi, przepracowani i zmęczeni rodzice żyją „obok” dzieci. Rośnie liczba rozwodów, a co za tym idzie potrzeb społecznych

wynikających z ich konsekwencji dla dziecka i rodziny. Z uwagi na powyższe konieczna staje się intensyfikacja działań wspierających rodzinę w wypełnianiu jej funkcji socjalizacyjnej, opartej na przekazie zasad i norm zachowania, przygotowywaniu do pełnienia określonych ról społecznych, wprowadzeniu w świat wartości moralnych i kulturowych. Wspólny cel oddziaływań jakim jest wszechstronny rozwój człowieka w sferze intelektualnej, psychicznej, duchowej i fizycznej powinien być oparty o spójny system wychowawczy, integrujący wszystkie środowiska: rodzinę, szkoły, placówki oświatowo-wychowawcze, uczelnie, miejsca pracy, kościoły i związki wyznaniowe.

Ponadto w Polsce od kilkunastu lat obserwowany jest proces zmiany struktury demograficznej, którego cechą jest rosnący udział osób starszych w populacji ogółem. Na koniec 2013 r. liczba ludności Polski wynosiła 38 496 mln osób. W 2013 r. liczba urodzeń wynosiła 369 600, natomiast zgonów 387 300, co oznacza, że nastąpił spadek przyrostu naturalnego. Według prognozy demograficznej Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) do 2035 r. przeciętne trwanie życia wzrośnie odpowiednio o około 8 lat dla mężczyzn oraz o około 3 lata dla kobiet. Wydłużająca się przeciętna długość życia sprawia, że w perspektywie dwudziestu kilku lat nastąpi dalszy gwałtowny proces starzenia się ludności. Na tle Polski w procesie postępującego starzenia społeczeństwa Miasto Białystok jest drugim z „najmłodszych” miast wojewódzkich (dane na podstawie „Rocznika Demograficznego 2012 r.”).

3. Diagnoza sytuacji rodziny w Mieście Białystok.

Białystok jest stolicą województwa podlaskiego i największym miastem północno-wschodniej Polski. Zajmuje obszar 102,12 km². Z danych Urzędu Statystycznego w Białymstoku wynika, że liczba ludności w roku 2012 r. wynosiła 294 921 (156 240 - kobiet i 138 681 – mężczyzn).

W 2012 r. zostało zawartych 1444 związków małżeńskich, natomiast orzeczono 599 rozwodów. Z danych Urzędu Stanu Cywilnego w Białymstoku wynika, iż w 2013 r. było 5890 urodzeń, 3200 zgonów.

W 2012 r. w Mieście Białystok liczba osób w wieku produkcyjnym wynosiła 193 523, przy czym liczba mężczyzn była o 2347 wyższa od liczby kobiet. Ogółem osób pracujących było 81 576. Odnotowano 16 545 osób zarejestrowanych jako bezrobotne w Powiatowym Urzędzie Pracy, 13,4% w tej grupie to osoby poniżej 25 roku życia, a 41,2% osoby pozostające bez pracy dłużej niż rok.

Na podstawie danych pozyskanych dla potrzeb Narodowego Spisu Powszechnego za rok 2011 gospodarstwa domowe i rodziny Miasta Białystok klasyfikuje się ze względu na:

1. Typ rodziny:

- małżeństwa – 60 315,
- małżeństwa bez dzieci – 20 342,
- małżeństwa z dziećmi – 39 973,
- związki partnerskie – 2 551,
- związki partnerskie bez dzieci – 1517,
- związki partnerskie z dziećmi – 1034,
- matki z dziećmi – 17 144.

2. Liczbę dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu rodziców:

- rodziny z jednym dzieckiem – 23 605,
- rodziny z dwójką dzieci – 14 994,
- rodziny z trójką dzieci – 2 465,
- rodziny z czwórką i więcej dzieci – 433.

Z danych Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Białymstoku wynika, że około 7,15 % mieszkańców Białegostoku nie radzi sobie z problemami życiowymi i korzysta ze wsparcia systemu pomocy społecznej.

Tabela Nr 1. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej w stosunku do liczby mieszkańców Miasta.

Rok	Liczba mieszkańców Białegostoku	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	% mieszkańców Białegostoku objętych pomocą społeczną
2013	276 900	10 880	19 796	7,15

Źródło: dane MOPR

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej nakłada na gminę obowiązek udzielania pomocy osobom i rodzinom będącym w trudnej sytuacji życiowej.

Tabela Nr 2. Przesłanki przyznania pomocy wymienione w art. 7 ustawy o pomocy społecznej dotyczące rodzin z dziećmi za rok 2013

L.p.	Trudna sytuacja życiowa	Liczba rodzin
1.	Ubóstwo	443
2.	Sieroctwo	0
3.	Bezdomność	1
4.	Potrzeba ochrony macierzyństwa	34
	w tym: wielodzietność	18
5.	Bezrobocie	413
6.	Niepełnosprawność	105
7.	Długotrwała lub ciężka choroba	179
8.	Przemoc w rodzinie	43
9.	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego - ogółem	291
	w tym: rodziny niepełne	266
	rodziny wielodzietne	25
10.	Alkoholizm	11
11.	Narkomania	0
12.	Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	0
13.	Trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy lub ochrony uzupełniającej	2
14.	Zdarzenie losowe	1

Źródło: dane MOPR

Jako główny czynnik trudnej sytuacji życiowej rodzin z dziećmi występuje ubóstwo (443 rodziny) oraz bezrobocie (413 rodzin). Brak pracy powoduje obniżenie warunków życia, a jeżeli jest długotrwały zmniejsza szanse na znalezienie zatrudnienia oraz powoduje stałe obniżanie się standardu życia i może prowadzić do marginalizacji oraz wykluczenia społecznego całej rodziny. Problem bezrobocia w rodzinie warunkuje każdy obszar życia rodzinnego, niosąc olbrzymie konsekwencje i straty, jakie członkowie rodziny muszą ponieść. Długotrwałe bezrobocie bezpośrednio przyczynia się do powstania ubóstwa, któremu może towarzyszyć zjawisko „dziedziczenia biedy” przez kolejne pokolenia.

Podstawą przyznania świadczeń z pomocy społecznej w 291 rodzinach była bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Najczęściej bezradność rodziców w opiece i wychowaniu własnych dzieci łączy się z innymi problemami, takimi jak: uzależnienie od środków psychoaktywnych, przemoc domowa, sytuacje kryzysowe, konflikty małżeńskie. Problemy wychowawcze z dziećmi ujawniają się często w postaci zachowań

buntowniczych, agresywnych, konfliktowych, łamania panujących obyczajów, wartości i norm oraz ucieczek z domu.

Dodatkowymi czynnikami upośledzającymi funkcję opiekuńczo-wychowawczą mogą być bezradność życiowa rodziców, brak wzorców wychowawczych, zaburzenia osobowości, jak również upośledzenie umysłowe lub śmierć jednego z rodziców.

Z badań zleconych przez Urząd Miasta w Białymstoku w roku 2012, zawartych w raporcie „Styl życia młodzieży Białegostoku” wynika, iż blisko 60% młodzieży określa swój kontakt z rodzicami wyrażany rozmowami na nie dłuższy niż 0,5 godz. dziennie. Dane te wiążą się z innym istotnym problemem, którym jest wycofywanie się rodziców z wychowywania dzieci. Próbują oni scedować swoje obowiązki na instytucje i osoby w nich zatrudnione. Przyczyny tego zjawiska są złożone. Może to być spowodowane pogonią za sukcesem osobistym, zawodowym, koniecznością zapewnienia środków utrzymania lub bezradnością w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Z w/w raportu wynika również, że co piąty młody człowiek zamieszkuje razem z rodzicami swoich rodziców. Zdarza się, że dziadkowie zastępują rodziców w sytuacji rozpadu małżeństwa, zaangażowania w pracę zawodową, nadużywania alkoholu lub zagranicznych wyjazdów zarobkowych.

4. System wsparcia dziecka i rodziny w Mieście Białystok.

Białystok to lokalne centrum edukacji, kultury i sportu, przez swoich mieszkańców postrzegany jest jako miejsce przyjazne do życia. W Mieście Białystok rozbudowany jest system wsparcia rodziny zarówno w sferze publicznej, jak i niepublicznej.

4.1. Środowiskowe formy wsparcia.

W celu wsparcia rodziny z problemami opiekuńczo-wychowawczymi, dzieci są obejmowane opieką i wychowaniem w placówkach wsparcia dziennego, gdzie mają zapewnioną pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.

Na terenie Miasta Białystok funkcjonuje 26 placówek wsparcia dziennego, w tym 5 placówek opiekuńczych, 20 placówek specjalistycznych oraz 1 w formie pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawców; 23 z tych placówek prowadzą organizacje pozarządowe, zaś trzy – gmina. Łączna liczba miejsc w tych placówkach wynosi 656.

Organizacją alternatywnych form spędzania czasu wolnego dzieci i młodzieży na białostockich osiedlach w godzinach popołudniowych od 2005 r. zajmują się wychowawcy podwórkowi w ramach lokalnego programu pomocy społecznej pod nazwą „Wychowawca podwórkowy”. Program ten jest sukcesywnie przedłużany na kolejne lata, obecnie obowiązuje na podstawie uchwały Nr XXIII/240/12 Rady Miejskiej Białegostoku z dnia 27 lutego 2012 r. w sprawie przyjęcia lokalnego programu pomocy społecznej: „Wychowawca Podwórkowy” na lata 2012-2015. Celem Programu jest przeciwdziałanie patologiom społecznym oraz zapobieganie społecznie nieakceptowanym zachowaniom dzieci i młodzieży poprzez organizowanie czasu wolnego oraz rozwijanie zainteresowań. W ramach programu oferowane są m.in. gry zespołowe, wspólne wyjścia do kina, teatru, na basen, wystawy, wycieczki, zajęcia plastyczne, spotkania z ciekawymi ludźmi itp. W 2013 r. z zajęć programowych średnio w miesiącu korzystało ok. 740 osób w wieku 6-18 lat.

Praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to jedno z najważniejszych zadań pracowników służb społecznych. W ramach Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Białymstoku w roku 2012 powstał Zespół ds. Asysty Rodzinnej.

Zadaniem asystenta rodziny jest wspieranie rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci. Asystenci spotykają się z rodzinami średnio dwa razy w tygodniu w miejscu ich zamieszkania.

Asystent motywuje i wspiera członków rodziny w podejmowaniu działań, mających na celu poprawę ich funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Inicjuje też różnorodne działania sprzyjające integracji i reintegracji rodziny - uczy rozwiązywać problemy, korzystać z konsultacji specjalistów, załatwiać sprawy urzędowe, gospodarować budżetem domowym, zaspokajać potrzeby opiekuńcze dzieci, spędzać aktywnie wolny czas z dziećmi, itp.

Tabela Nr 3. Ilość rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny MOPR w Białymstoku

	Rodziny, objęte wsparciem na wniosek pracownika socjalnego za zgodą rodziny	Rodziny, zobowiązane do współpracy z asystentem przez Sąd	Łącznie objęto wsparciem
2012	94	1	95
2013	98	6	104
VI.2014	108	14	122

Źródło: dane MOPR

W/w dane wskazują na wzrost liczby rodzin wyrażających chęć współpracy z asystentem rodziny, jak również rodzin zobowiązanych do współpracy z asystentem przez Sąd. Sąd zobowiązując do współpracy z asystentem daje szansę na poprawę funkcjonowania rodziny i pozostawienie w niej dzieci.

Od 2013 r. zadanie polegające na wspieraniu rodziny przez asystenta rodziny realizuje również Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie „Droga” na podstawie umów dotyczących realizacji zadania publicznego pod nazwą „Prowadzenie Ośrodka działającego na rzecz wsparcia rodzin i dzieci z terenu Miasta Białegostoku”. Dyrektor MOPR w 2013 r. wystąpił o objęcie wsparciem 16 rodzin, w tym 1 rodzinę zobowiązaną przez Sąd. Łącznie do 30.06.2014 r. objęto wsparciem 29 rodzin, w tym 2 rodziny zobowiązane przez Sąd.

Istotnym elementem wsparcia jest, będący instytucją polityki społecznej państwa, system pomocy społecznej. Zadaniem pomocy społecznej jest nie tylko reagowanie na doraźne problemy, a więc pomoc osobom i rodzinom w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia potrzeb i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka, ale również podejmowanie działań zmierzających do ich życiowego usamodzielnienia oraz integracji ze środowiskiem.

Na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku rodzinnym jest świadczona praca socjalna. Praca socjalna należy do zadań własnych gminy i świadczona jest bez względu na posiadany dochód. W 2013 r. pomocą w formie pracy socjalnej objęto 1191 rodzin (3693 osób w rodzinie) z problemem bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

Inną formą wsparcia rodzin przeżywających trudności są świadczenia finansowe udzielane w postaci:

- zasiłków stałych, okresowych, celowych i specjalnych celowych,
- składek na ubezpieczenia zdrowotne,
- pomocy w zakresie dożywiania,
- usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych.

4.2. Specjalistyczne formy wsparcia.

Poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne, pedagogiczne, psychologiczne i rodzinne jest świadczone bezpłatnie osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych.

Poradnictwo psychologiczne udzielane jest osobom w sytuacji kryzysów rozwojowych, sytuacyjnych i rodzinnych, zaburzeń emocjonalnych, uzależnień, zaburzeń osobowościowych i czynnościowych oraz przemocy w rodzinie. Poradnictwo pedagogiczne skierowane jest do rodziców i opiekunów z problemami wychowawczymi, emocjonalnymi, wspiera kształtowanie prawidłowych postaw rodzicielskich w zakresie wychowania. Poradnictwo prawne dotyczy w szczególności prawa rodzinnego, prawa pracy, prawa karnego z zakresu przemocy w rodzinie oraz zabezpieczenia społecznego i ochrony praw lokatorów.

W 2013 r. specjaliści MOPR udzielili:

- 1883 porad psychologicznych, z których skorzystało 940 osób,
- 158 porad pedagogicznych, z których skorzystało 82 osoby,
- 2575 porad rodzinnych, z których skorzystało 1285 osób,
- 1551 porad prawnych, z których skorzystało 1098 osób.

Od 2011 r. Ośrodek Interwencji Kryzysowej MOPR w Białymstoku organizuje cyklicznie „Szkołę dla Rodziców” – warsztaty mające na celu nabycie i doskonalenie umiejętności wychowawczych rodziców i opiekunów przeżywających problemy opiekuńczo-wychowawcze. Na warsztaty rekrutowani są również młodzi rodzice ze środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zainteresowani zgłaszają się samodzielnie lub kierowani są przez asystentów rodziny, koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej i pracowników socjalnych. Warsztaty mające na celu nabycie i doskonalenie umiejętności wychowawczych organizują również poradnie psychologiczno-pedagogiczne oraz organizacje pozarządowe.

5. System pieczy zastępczej w Mieście Białystok.

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej dziecko ma prawo do wychowania w rodzinie. W razie konieczności wychowywania dziecka poza rodziną ma ono prawo do opieki i wychowania w rodzinnych formach pieczy zastępczej. Od czasu wejścia w życie w/w ustawy liczba rodzin zastępczych w Mieście Białystok oraz liczba umieszczanych w nich dzieci sukcesywnie wzrasta.

Tabela Nr 4. Ilość rodzin zastępczych i umieszczanych w nich dzieci.

Typ rodziny zastępczej		Rok 2012		Rok 2013		I półrocze 2014	
		Liczba rodzin	Liczba dzieci	Liczba rodzin	Liczba dzieci	Liczba rodzin	Liczba dzieci
Rodziny zastępcze spokrewnione		171	220	177	219	156	197
Rodziny zastępcze niezawodowe		59	75	67	84	70	81
Rodziny zastępcze zawodowe	Ogółem: w tym	13	49	15	55	16	58
	Niespecjalistyczne	11	39	13	60	14	63
	Pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	1	3	1	5	1	4
	Specjalistyczne	2	7	2	7	2	7
Razem		243	344	259	358	242	336

Źródło: dane MOPR

Powyższe dane wskazują, że najwięcej dzieci umieszczanych jest przez Sąd w rodzinach zastępczych spokrewnionych, tj. u dziadków lub starszego rodzeństwa.

Jednocześnie, biorąc pod uwagę okres od wejścia w życie w/w ustawy można zauważyć stopniowy wzrost liczby rodzin zastępczych niezawodowych i zawodowych. Na najbliższe lata planowany jest dalszy rozwój zawodowego rodzicielstwa zastępczego. W celu polepszenia warunków sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej dla rodzin opiekujących się większą ilością dzieci, Miasto Białystok przekazało do dyspozycji Dyrektora Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie dwa mieszkania rotacyjne – jedno o powierzchni 111 m², drugie o powierzchni – 93 m².

Wśród rodzin spokrewnionych i niezawodowych przeważają rodziny, które opiekują się jednym dzieckiem (w roku 2013 – 172 rodziny). Jednocześnie należy zwrócić uwagę na fakt, iż obecnie w rodzinnej pieczy zastępczej wychowują się dzieci głównie w przedziale wiekowym od 7 do 17 lat. Wiąże się to z koniecznością wspierania zwłaszcza tych rodzin zastępczych, w których wychowują się nastolatki. Szczególnej pomocy wymagają rodziny zastępcze tworzone przez dziadków opiekujących się swoimi wnukami. W rodzinach tych problemy wychowawcze wynikają z różnicy pokoleniowej oraz braku umiejętności wychowawczych. Od 2012 r. duża część rodzin zastępczych funkcjonujących na terenie Miasta Białystok objętych jest wsparciem koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej w ramach Zespołu ds. Pieczy Zastępczej MOPR w Białymstoku. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej wspiera rodziny zastępcze w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej oraz pomaga pełnoletnim wychowankom w nabyciu zdolności prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie.

Tabela Nr 5. Rodziny objęte opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej

Rok 2012		Rok 2013		I półrocze 2014	
Liczba rodzin	Liczba dzieci	Liczba rodzin	Liczba dzieci	Liczba rodzin	Liczba dzieci
103	141	128	175	126	171

Źródło: dane MOPR

Dzieci, którym nie znaleziono z różnych powodów miejsca w rodzinach zastępczych MOPR kieruje do placówek opiekuńczo-wychowawczych. Na terenie Białegostoku funkcjonuje 10 całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych, które zapewniają 182 miejsca. Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w placówkach tych można umieścić w tym samym czasie nie więcej niż 14 dzieci lub 30 dzieci - w przypadku placówek prowadzonych przed wejściem w życie ustawy tj: przed 01 stycznia 2012 r. nie dłużej niż do dnia 01 stycznia 2021 r. W tym zakresie placówki na terenie Białegostoku przekształciły się i na chwilę obecną spełniają wymagane standardy.

Ponadto ustawodawca wprowadził ograniczenia wiekowe dla dzieci umieszczanych i przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Z zasady w placówkach mogą być umieszczane dzieci powyżej 10 roku życia, chyba że zachodzą szczególne okoliczności, w tym gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka lub dotyczy to rodzeństwa. Przepisy przejściowe ustawy umożliwiają umieszczanie dzieci powyżej 7 roku życia do końca roku 2015.

W placówkach opiekuńczo-wychowawczych dochodzi okresowo do przekroczenia standardów w zakresie wieku i liczby dzieci. Wynika to w szczególności z powodu braku interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego na terenie województwa podlaskiego. W związku z tym miejska placówka opiekuńczo-wychowawcza przyjmuje noworodki pozostawione w szpitalach Białegostoku również przez matki zamieszkałe poza miastem. W roku 2012 umieszczono 20 dzieci poniżej 1 roku życia, w roku 2013 – 20, zaś w pierwszej połowie 2014 r. do placówki trafiło 11 noworodków.

Przepisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przewidują również możliwość powołania Centrum Administracyjnego zapewniającego wspólną obsługę ekonomiczno-administracyjną i organizacyjną placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Osoby opuszczające po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną objęte są pomocą na podstawie przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Usamodzielnienie wychowanka pieczy zastępczej jest długotrwałym procesem wychowawczym, mającym na celu podjęcie przez osobę usamodzielnianą dojrzałego życia i jest ostatnim etapem przebywania młodzieży w pieczy zastępczej.

Osoba usamodzielniana wraz z opiekunem usamodzielnienia we współpracy z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej lub pracownikiem socjalnym przygotowuje indywidualny program usamodzielnienia. W dokumencie tym precyzowane są dalsze plany życiowe m.in. dotyczące pracy, miejsca zamieszkania, nauki, kwalifikacji zawodowych.

Na dzień 30.06.2014 r. liczba usamodzielnianych wychowanków, tj. osób objętych indywidualnym programem usamodzielnienia wynosi 158. Wychowankowie, którzy po osiągnięciu pełnoletności, kontynuują naukę, mogą nadal pozostać w dotychczasowej formie pieczy zastępczej, odpowiednio za zgodą rodziny zastępczej, prowadzącego rodzinny dom dziecka lub dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej, nie dłużej jednak niż do 25 roku życia. Osobom usamodzielnianym przyznaje się pomoc na kontynuowanie nauki, usamodzielnienie i zagospodarowanie, jak również udziela się pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych i zatrudnienia.

Tabela Nr 6. Pełnoletni wychowankowie pozostający i opuszczający pieczę zastępczą.

Rok	Usamodzielniani wychowankowie rodzin zastępczych		Usamodzielniani wychowankowie placówek opiekuńczo-wychowawczych			
	Ilość pełnoletnich wychowanków pozostających w rodzinie zastępczej (dane na koniec roku kalendarzowego)	Ilość wychowanków opuszczających rodziny zastępcze w danym roku kalendarzowym	Ilość pełnoletnich wychowanków pozostających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (dane na koniec roku kalendarzowego)	Ilość wychowanków opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze w danym roku kalendarzowym		
2012	61	8		19		
		Założyły własne gospodarstwo domowe	Powróciły do rodziny naturalnej	24	Założyły własne gospodarstwo domowe	Powróciły do rodziny naturalnej
		4	4		9	10
2013	41	19		41		
		Założyły własne gospodarstwo domowe	Powróciły do rodziny naturalnej	20	Założyły własne gospodarstwo domowe	Powróciły do rodziny naturalnej
		19	0		21	20
I połowa 2014	48	6		9		
		Założyły własne gospodarstwo domowe	Powróciły do rodziny naturalnej	13	Założyły własne gospodarstwo domowe	Powróciły do rodziny naturalnej
		6	0		4	5

Źródło: dane MOPR

Z powyższych danych wynika, iż znacznie więcej usamodzielnianych wychowanków pozostaje w rodzinach zastępczych niż w placówkach opiekuńczo-wychowawczych kontynuując naukę po osiągnięciu pełnoletności. Rodziny zastępcze są więc dla swoich wychowanków wsparciem również po ukończeniu przez nich osiemnastego roku życia. Spośród wychowanków, którzy zdecydowali się opuścić instytucjonalną pieczę zastępczą prawie połowa wraca do swoich rodzin naturalnych. Młodzież opuszczająca rodziny zastępcze w większości decyduje się na założenie własnego gospodarstwa domowego.

Usamodzielniani wychowankowie objęci są wsparciem koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. W roku 2013 z pomocy koordynatorów skorzystało 42 wychowanków. Pozostali byli wspierani przez pracowników socjalnych Zespołu ds. Pieczy Zastępczej MOPR w Białymstoku. Usamodzielniani wychowankowie mają również możliwość uczestnictwa w grupie wsparcia.

Osobom opuszczającym po osiągnięciu pełnoletności pieczę zastępczą udziela się pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych. Jedną z form takiego wsparcia jest przyznanie miejsca w mieszkaniu chronionym. Mieszkania chronione znajdują się w dyspozycji Dyrektora Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Białymstoku.

Tabela Nr 7. Mieszkania chronione dla osób usamodzielnianych w Mieście Białymstoku

Rok	Ilość mieszkań chronionych	Ilość miejsc	Ilość wychowanków, którzy skorzystali z mieszkania chronionego
2012	3	8	9
2013	5	19	22
I poł. 2014 r.	5	19	19

Źródło: dane MOPR

Zasady pobytu i funkcjonowania w mieszkaniu chronionym zostały ustalone w taki sposób, aby osoba usamodzielniana uczyła się gospodarowania budżetem domowym, odpowiedzialności i prowadzenia gospodarstwa domowego.

Osoby opuszczające pieczę zastępczą mogą starać się o przyznanie mieszkania z zasobów gminy. Zgodnie z Uchwałą Nr XXXIV/376/12 Rady Miasta Białystok z dnia 05 listopada 2012 r. w sprawie zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy Białystok (Dz. Urz. Woj. Podl. z dnia 4 grudnia 2012 r., poz. 3725) osoby opuszczające placówki opiekuńczo-wychowawcze oraz rodziny zastępcze otrzymują dodatkowe punkty na etapie kwalifikowania do uzyskania mieszkania.

6. Cele programu

6.1. Cel strategiczny Programu

Zapewnienie profesjonalnego wsparcia rodzinom przeżywającym trudności opiekuńczo-wychowawcze oraz doskonalenie istniejącego systemu pieczy zastępczej.

6.2. Cele szczegółowe:

6.2.1. Rozwój środowiskowych form wsparcia dziecka i rodziny.

Najlepszym sposobem pomocy rodzinie przeżywającej trudności opiekuńczo-wychowawcze są środowiskowe formy wsparcia. Wspieranie rodziny w jej naturalnym środowisku jest najbardziej przyjazne dziecku i może zapobiec rozpadowi rodziny. Formami środowiskowego wsparcia są między innymi placówki wsparcia dziennego, praca asystenta rodziny, rodziny wspierające oraz świadczenie pracy socjalnej. Powyższe działania mają sprzyjać wzmocnieniu i przywracaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej.

Kierunki działań:

1. Rozwój i standaryzacja placówek wsparcia dziennego.
2. Obejmowanie rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze wsparciem asystenta rodziny.
3. Świadczenie pracy socjalnej na rzecz rodzin będących w trudnej sytuacji życiowej.
4. Upowszechnianie rodzin wspierających jako formy pomocy skierowanej do rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze.
5. Podejmowanie działań mających na celu integrację i reintegrację rodziny.

Wskaźniki:

1. Liczba dzieci korzystających z placówek wsparcia dziennego.
2. Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny.
3. Liczba rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze objętych pomocą społeczną.
4. Liczba rodzin objętych pomocą rodziny wspierającej.
5. Liczba dzieci, które powróciły do rodziny biologicznej.
6. Projekty/programy na rzecz integracji i reintegracji rodzin przeżywających problemy opiekuńczo-wychowawcze.

6.2.2. Upowszechnianie i doskonalenie specjalistycznych form pomocy kierowanych do dziecka i rodziny.

W sytuacji kiedy rodzina nie potrafi pomyślnie rozwiązywać własnych problemów lub wyjść z sytuacji kryzysowej potrzebuje pomocy specjalistycznej. Pomoc ta świadczona jest w szczególności przez psychologów, pedagogów, prawników, terapeutów, specjalistów pracy z rodziną.

Kierunki działań:

1. Udzielanie poradnictwa psychologicznego, pedagogicznego, rodzinnego i prawnego.
2. Umożliwienie dostępu do terapii psychologicznej, pedagogicznej i rodzinnej.

3. Organizacja warsztatów skierowanych do rodziców mających na celu nabycie i doskonalenie umiejętności wychowawczych.

4. Organizacja grup wsparcia.

Wskaźniki:

1. Liczba specjalistów zatrudnionych na stanowisku psychologa, pedagoga, prawnika, specjalisty pracy z rodziną.

2. Liczba osób objętych terapią psychologiczną, pedagogiczną i rodzinną.

3. Ilość rodziców/opiekunów biorących udział w warsztatach mających na celu nabycie i doskonalenie umiejętności wychowawczych.

4. Liczba rodziców/opiekunów uczestniczących w grupach wsparcia.

6.2.3. Rozwój i doskonalenie rodzinnych form pieczy zastępczej.

Optymalnym miejscem rozwoju dziecka jest rodzina. W sytuacji, gdy dzieci z różnych powodów nie mogą być wychowywane przez rodziców biologicznych najlepiej jest zapewnić im opiekę w rodzinnej pieczy zastępczej, ponieważ daje ona szansę wzrastania w warunkach zbliżonych do naturalnych. Dlatego jednym z podstawowych działań powinno być zarówno pozyskiwanie nowych rodzin zastępczych, jak i wspieranie już istniejących, aby wypełniana przez rodziny trudna i odpowiedzialna funkcja była sprawowana właściwie.

Kierunki działań:

1. Pozyskiwanie kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej.

2. Wspieranie rodzin zastępczych poprzez umożliwienie uczestnictwa w grupach wsparcia i szkoleniach.

3. Zapewnienie dostępu do poradnictwa psychologicznego, pedagogicznego i prawnego.

4. Obejmowanie rodzin zastępczych opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej.

5. Udzielanie specjalistycznego wsparcia rodzicom biologicznym dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.

6. Podejmowanie działań mających na celu integrację środowiska rodzin zastępczych.

Wskaźniki:

1. Liczba i rodzaje działań podjętych na rzecz promocji rodzicielstwa zastępczego.

2. Liczba rodzin zastępczych.

3. Liczba rodziców zastępczych uczestniczących w grupach wsparcia i szkoleniach.

4. Liczba rodziców zastępczych objętych wsparciem psychologa, pedagoga i prawnika.

5. Liczba rodzin zastępczych objętych wsparciem koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej.

6. Liczba rodziców biologicznych, którym udzielono specjalistycznego wsparcia.

7. Projekty/programy na rzecz integracji środowiska rodzin zastępczych.

6.2.4. Zapewnienie miejsca w placówkach opiekuńczo-wychowawczych dzieciom nieobjętym rodzinnymi formami pieczy zastępczej.

Dzieciom, które z różnych względów nie zostały umieszczone w rodzinnych formach pieczy zastępczej, zapewnia się miejsce w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, których zadaniem jest całodobowa opieka i wychowanie oraz zaspokajanie niezbędnych potrzeb dzieci.

Kierunki działań:

1. Kierowanie dzieci pozbawionych opieki rodziców do placówek opiekuńczo-wychowawczych.

2. Standaryzacja placówek opiekuńczo-wychowawczych.

3. Udzielanie specjalistycznego wsparcia dzieciom przebywającym w placówkach.

Wskaźniki:

1. Liczba dzieci skierowanych do placówek opiekuńczo-wychowawczych.

2. Liczba placówek, które osiągnęły standardy w zakresie liczby dzieci.
3. Liczba placówek, które osiągnęły standardy w zakresie wieku dzieci.
4. Ilość specjalistów zatrudnionych na stanowisku psychologa, pedagoga, logopedy, terapeuty.

6.2.5. Udzielanie wsparcia usamodzielnianym wychowankom pieczy zastępczej.

Wychowankowie, którzy zdecydowali się opuścić różne formy pieczy zastępczej, potrzebują szczególnego wsparcia, aby po wejściu w dorosłe życie mogli prawidłowo pełnić role społeczne i osiągać sukcesy.

Kierunki działań:

1. Przygotowanie wychowanków rodzinnej oraz instytucjonalnej pieczy zastępczej do usamodzielnienia.
2. Przyznawanie pomocy finansowej na kontynuowanie nauki, usamodzielnienie oraz zagospodarowanie.
3. Udzielanie pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych.
4. Działania podejmowane na rzecz uzyskania przez usamodzielnianych wychowanków zatrudnienia.

Wskaźniki:

1. Liczba indywidualnych programów usamodzielnienia.
2. Liczba wychowanków objętych wsparciem koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej.
3. Liczba wychowanków, którzy otrzymali pomoc pieniężną na kontynuowanie nauki, usamodzielnienie, oraz zagospodarowanie.
4. Liczba wychowanków, którzy skorzystali z mieszkania chronionego.
5. Ilość wychowanków biorących udział w projektach ułatwiających wejście na rynek pracy.

6.2.6. Cel szczegółowy

Systematyczne podnoszenie kwalifikacji przez kadrę służb społecznych w zakresie pracy z dziećmi i rodziną.

Potencjałem każdej instytucji są jej pracownicy. Profesjonalizacja kadry umożliwi właściwe wypełnianie zadań w obszarze pomocy dziecku i rodzinie oraz zapobiegnie wypaleniu zawodowemu.

Kierunki działań:

1. Udział w szkoleniach podnoszących umiejętności w zakresie pracy z dzieckiem i rodziną.
2. Przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu.

Wskaźniki:

1. Liczba osób biorących udział w szkoleniach związanych z tematyką dziecka i rodziny.
2. Liczba osób biorących udział w superwizji.

7. Oczekiwane efekty:

1. Zwiększenie dostępności do form wsparcia środowiskowego rodzinom borykającym się z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi.
2. Upowszechnienie specjalistycznego poradnictwa i terapii jako formy wspomaganie rodzin w sytuacjach nawarstwiających się problemów.
3. Wzrost liczby rodzin zastępczych.
4. Standaryzacja placówek opiekuńczo-wychowawczych.
5. Zwiększenie zdolności wychowanków pieczy zastępczej do prawidłowego pełnienia ról społecznych i osiągania sukcesów.
6. Profesjonalizacja kadry służb społecznych pracującej w obszarze pracy z dzieckiem i rodziną.

8. Monitoring i sprawozdawczość.

Monitoring, poprzez coroczne uzyskiwanie informacji od realizatorów programu, będzie miał na celu wskazanie stopnia realizacji celów szczegółowych, przypisanych do konkretnych kierunków działań. Sprawozdanie z realizacji programu będzie sporządzane co roku, a analiza danych stanie się podstawą do prowadzonego monitoringu. Na zakończenie okresu trwania programu przewiduje się sporządzenie podsumowania na bazie analizy z rocznych sprawozdań.

Prowadzony monitoring, coroczna sprawozdawczość i końcowe podsumowanie dostarczy także informacji na potrzeby planowania Programu na kolejne lata.

Działania mające na celu realizację założeń programu są koordynowane przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Białymstoku.

9. Coroczny limit zawodowych rodzin zastępczych.

Tabela Nr 8. Limit zawodowych rodzin zastępczych na lata 2015-2017

L.p.	Rok	Liczba rodzin zastępczych zawodowych
1.	2015	23
2.	2016	29
3.	2017	35

10. Adresaci programu.

Adresatami Programu są:

- rodziny przeżywające okresowe i długotrwałe trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej,
- rodziny zastępcze,
- rodzice dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej,
- pełnoletni wychowankowie pieczy zastępczej.

11. Termin realizacji.

Program realizowany będzie w latach 2015-2017.

12. Źródła finansowania.

Finansowanie programu odbywać się będzie ze środków budżetowych i pozabudżetowych.

13. Realizatorzy.

Program jest dokumentem otwartym. Informacje do przygotowania sprawozdania będą pozyskiwane od następujących podmiotów:

1. Urząd Miejski w Białymstoku
  - Departament Spraw Społecznych,
  - Departament Edukacji.
2. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Białymstoku.
3. Zarząd Mienia Komunalnego w Białymstoku.
4. Placówki opiekuńczo-wychowawcze.
5. Poradnie psychologiczno-pedagogiczne.
6. Organizacje pozarządowe.